

Drs. S.A. Blok
Minister voor Wonen en Rijksdienst
Ministerie van BZK
Postbus 20011
2500 EA DEN HAAG

Betreft: renovatie Binnenhof
Kenmerk: EHJ/KV-cw/8

Den Haag, 21 januari 2016

Geachte heer Blok,

Met veel belangstelling heb ik kennis genomen van het Kamerdebat op 10 december jl. over de renovatie van het Binnenhof. Daarin was ook de vraag aan de orde welke gevolgen de renovatie heeft voor de activiteiten van ProDemos – *Huis voor democratie en rechtsstaat*. Die vraag houdt ons uiteraard ook al enige tijd bezig. Daarom ben ik blij dat door het Rijksvastgoedbedrijf hierover al geruime tijd geleden met ons de eerste gesprekken zijn gevoerd en er sprake is van constructief overleg en goede samenwerking.

In het Kamerdebat kwam de vraag aan de orde of ProDemos mee zou willen verhuizen naar de tijdelijke huisvesting van het parlement. ProDemos is sinds 2008 gevestigd in het gebouw op Hofweg 1, dat vervolgens in november 2011 door de minister van BZK is aangewezen als de definitieve huisvesting voor ProDemos. Ook voor de lange termijn is de huidige locatie zeer geschikt. Het tijdelijk verlaten van het gebouw zou hoge kosten met zich meebrengen: dubbele huisvestingslasten en kosten voor het (tweemaal) verplaatsen of opnieuw inrichten van educatieve ruimtes zoals de nagebouwde Tweede Kamer. Alle scholieren bezoeken tijdens de renovatieperiode de tijdelijke Tweede Kamer en zo veel mogelijk ook de Eerste Kamer. Maar daarnaast zouden we groepen die tijdens de renovatie op bezoek komen ook iets van het Binnenhof en de omgeving willen laten zien, juist vanwege de historische betekenis van deze omgeving en om de band met dit gebied in stand te houden en te benadrukken.

Omdat we groepen op beide locaties onderdelen van het programma aanbieden, zal de afstand tussen Bezuidenhoutseweg en Binnenhof door groepen toch tenminste één keer afgelegd moeten worden, ongeacht de locatie van ProDemos.

Vervolgblad 1 van brief ProDemos d.d. 21-1-2016 aan minister Blok over renovatie Binnenhof

Het aanhouden van onze vestiging op de Hofweg heeft in dat verband twee belangrijke voordelen: het is goedkoper en we kunnen in de nabijheid van het Binnenhof het maximaal mogelijke doen om het publiek dit historische complex te laten zien en ervaren.

Programma's voor scholen

ProDemos is ervan overtuigd dat de aantrekkingskracht voor scholen ondanks de renovatie zal blijven bestaan. Het educatieve programma blijft inhoudelijk overeind en schoolklassen komen niet naar Den Haag voor een specifiek gebouw, maar om te zien en te ervaren waar ons parlement bijeenkomt. Bovendien vindt dat bezoek doorgaans plaats op een daartoe geëigend moment in de schoolloopbaan; het bezoek een paar jaar uitstellen is geen optie. Voor sommige docenten is er wellicht een extra aantrekkingskracht: wie al jarenlang met zijn klas naar Den Haag komt zal juist ook benieuwd zijn naar de tijdelijke huisvesting. De belangrijkste voorwaarde is dat het voor scholen laagdrempelig blijft en bijvoorbeeld geen extra tijd kost. Daarvoor is van belang de logistiek goed te blijven organiseren en voorzieningen te hebben die een ordelijke ontvangst van scholieren in het tijdelijke parlamentsgebouw mogelijk maakt.

De afstand tussen Binnenhof en Bezuidenhoutseweg is te groot om met groepen lopend af te leggen, zeker gelet op de strakke tijdschema's waarmee we nu eenmaal moeten werken om grote aantallen bezoekers te kunnen ontvangen. Busvervoer tussen beide locaties zal dus nodig zijn. Die reistijd hoeft geen verloren tijd te zijn, maar kan ook benut worden voor uitleg tijdens de rit, die bijvoorbeeld langs de Hofvijver, het Ministerie van Financiën en de Hoge Raad voert. Afhankelijk van de groep zijn alternatieve routes denkbaar, ook langs de instellingen van Den Haag als stad van vrede en recht, zoals het Vredespaleis. We kunnen ons voorstellen dat we pendelbussen in samenwerking met anderen inzetten of exploiteren: ook bezoekers aan de publieke tribune in het tijdelijke parlement hebben wellicht belangstelling om daarvoor of daarna bij het Binnenhof de loopbrug en het Informatiecentrum te bezoeken.

Overige bezoekers

Een daling van aantallen bezoekers verwachten we wel onder overige groepen, waarvan een deel wordt aangetrokken door het historische Binnenhof (toeristen). Omdat het hier betalende bezoekers betreft, zal dit leiden tot minder inkomsten en vermoedelijk dus ook tot het tijdelijk minder inzetten van gidsen voor die groepen. Dat zal niet leiden tot (gedwongen) ontslagen, maar tot andere inzet van personeel en minder inzet van tijdelijk personeel. Ook houden we rekening met een lagere omzet in de winkel van ons Bezoekerscentrum. Hier staat tegenover dat er ook bezoekers zullen zijn die juist geïnteresseerd zijn in de tijdelijke huisvesting van de beide Kamers. Alleen tijdens de verbouwing doet zich immers de kans voor dit tijdelijke parlement te bezoeken.

ProDemos hecht er belang aan om de omgeving van het Binnenhof voor bezoekers tijdens de renovatie zo aantrekkelijk mogelijk te laten blijven. Met het Rijksvastgoedbedrijf en andere betrokkenen leveren we graag een bijdrage aan gezamenlijke inspanningen om de aantallen bezoekers ondanks de renovatie toch op peil te houden.

Vervolgblad 2 van brief ProDemos d.d. 21-1-2016 aan minister Blok over renovatie Binnenhof

De door het Rijksvastgoedbedrijf voorgestelde loopbrug en een informatiecentrum, mogelijk in het huidige Nieuwspoort aan de Lange Poten, bieden daarvoor goede mogelijkheden. Daarnaast zouden we in ieder geval voorstander zijn van het tijdelijk openstellen van delen van de gebouwen. Idealiter zou er altijd een deel van het complex te bezoeken moeten zijn, of tenminste regelmatig, bijvoorbeeld elke zaterdag en zondag. Eenmalige bouwplaats-rondleidingen zijn ook interessant, maar nooit voldoende om echt grote aantallen bezoekers te bedienen.

Het informatiecentrum zou wat ProDemos betreft niet alleen aandacht moeten besteden aan het bouwproject, maar juist ook aan onze parlementaire geschiedenis en de rijke historie van het Binnenhof. Rond de viering van 200 jaar Staten-Generaal is onder andere door prof. Remieg Aerts de inrichting van een permanente historische presentatie bepleit. De renovatie is daarvoor een goede aanleiding, ook omdat alle historische objecten die in de gebouwen aanwezig zijn toch verplaatst zullen moeten worden. Studenten van de Radboud Universiteit Nijmegen starten binnenkort mede tegen deze achtergrond met vooronderzoek naar aanwezige collecties. In de kelder van de Ridderzaal beheert ProDemos samen met het Haags Historisch Museum een kleine expositie over Prinsjesdag.

Ook de daar getoonde objecten, waaronder een maquette van het Binnenhof en een model van de stoet van de Gouden Koets, kunnen onderdeel zijn van een nieuw in te richten presentatie. Zowel de Radboud Universiteit Nijmegen als het Haags Historisch Museum hebben grote belangstelling om aan een nieuwe permanente presentatie mee te werken.

Tot slot zijn er mogelijkheden om het Binnenhof virtueel toegankelijk te houden. ProDemos laat op dit moment actuele en historische 3D-modellen van het Binnenhof maken. Deze zijn in de toekomst geschikt voor presentatie online, in het informatiecentrum of bijvoorbeeld om vanaf de loopbrug over de bouwplaats virtueel naar het verleden of in de toekomst te kijken.

Door de verschillende activiteiten in nauwe samenwerking en samenhang te ontwikkelen zullen deze elkaar versterken: wie in 2021 vanaf de Hofweg over de loopbrug en het Plein naar het informatiecentrum aan de Lange Poten gaat, beleeft dan op een bijzondere manier het Binnenhof. Ook voor scholieren zal dit een aantrekkelijk onderdeel van het programma zijn.

Wensen voor de tijdelijke huisvesting

Een bezoek aan de gebouwen waar de Eerste en de Tweede Kamer vergaderen zal tijdens de renovatie dus een belangrijk onderdeel van de programma's van ProDemos blijven: alle scholieren die ProDemos bezoeken gaan ook na 2020 naar de publieke tribune van de Tweede Kamer en zo veel mogelijk ook die van de Eerste Kamer. Dit bezoek maakt deel uit van een rondgang door het voor publiek toegankelijke deel van het gebouw. Zo veel mogelijk scholieren hebben daarnaast een groepsontmoeting met een Kamerlid.

In de tijdelijke huisvesting zouden voorzieningen moeten zijn die de ordelijke ontvangst van grote aantallen scholieren mogelijk maken; het gaat om tenminste 20 klassen op een gemiddelde schooldag. Dat vergt om te beginnen een stopplaats voor bussen nabij de bezoekersingang en voldoende capaciteit bij de beveiliging.

Vervolgblad 3 van brief ProDemos d.d. 21-1-2016 aan minister Blok over renovatie Binnenhof

Dat zijn belangrijke voorwaarden voor snelle doorstroming. De huidige roosters zijn gebaseerd op een doorlooptijd van ongeveer 10-15 minuten per schoolklas. Omdat meer groepen dan nu het geval is zullen beginnen of eindigen in het Kamergebouw, zal meer opbergruimte voor jassen en tassen nodig zijn. Een deel van de groepen laat nu spullen achter bij ProDemos, dat zal voor die groepen niet mogelijk zijn. Vervolgens moet er voldoende ruimte zijn om een groep welkom te heten en uitleg te geven, zoals nu in de Statenpassage gebeurt. Dat moet kunnen gebeuren zonder overlast voor andere aanwezigen en gebruikers te veroorzaken.

In de huidige Tweede Kamer maakt ProDemos voor gesprekken tussen leerlingen en Kamerleden gebruik van de Van Someren-Downerzaal op de begane grond, die bereikbaar is vanuit het semi-openbare deel van de Tweede Kamer (Statenpassage). In de tijdelijke huisvesting zou een vergelijkbare ruimte nodig zijn, eveneens geschikt voor twee schoolklassen tegelijk, ongeveer 70 personen.

Daarnaast zou ProDemos graag tussen 10.00 en 18.00 uur kunnen beschikken over tenminste één extra ontvangstruimte van dezelfde omvang, voor groepen die hun programma starten of eindigen in het tijdelijke parlement. Daarmee kan voorkomen worden dat deze groepen tweemaal de afstand tussen het Binnenhof en de Bezuidenhoutseweg moeten afleggen. Een programma kan dan starten in de tijdelijke huisvesting van de Staten-Generaal en eindigen bij ProDemos of omgekeerd.

Gelet op de eerdere contacten met het Rijksvastgoedbedrijf heb ik er alle vertrouwen in dat we de komende jaren nauw betrokken zullen blijven bij activiteiten rond de renovatie ten behoeve van scholieren en andere bezoekers. Daarbij vervult ProDemos graag een rol bij de instandhouding van de band tussen publiek, parlement en het historische Binnenhof.

Renovatie van het Binnenhof

Het bovenstaande heeft betrekking op de tijdelijke situatie tijdens de renovatie van het Binnenhof. Vanuit ProDemos denken we ook graag mee over de renovatie zelf, voor zover deze betrekking heeft op voorzieningen voor bezoekers. De renovatie zal de toegankelijkheid van het Binnenhofcomplex verbeteren en verdere groei van aantallen bezoekers mogelijk maken. Zij biedt goede kansen voor het verbeteren van de logistiek rond bezoekersstromen. Ook daarover voeren we graag binnenkort nader overleg.

Met vriendelijke groet,

dr. Kars Veling,
directeur

c.c. Voorzitter Eerste Kamer
Voorzitter Tweede Kamer
Minister van BZK
Burgemeester van Den Haag